

Олена Анатоліївна КОВАЛЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов,
Одеський державний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-3377-514X
E-mail: kovalenkooday@ukr.net

Антоніна Олегівна ХАНЕЦЬКА

старший викладач кафедри української та іноземних мов, Одеський державний
аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-8051-2609
E-mail: antoninahanetskaya@gmail.com

**ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА
ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Коваленко О. А., Ханецька А. О. Проблеми викладання навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для здобувачів освіти економічних спеціальностей закладів вищої освіти. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 4. С. 140-146.

Анотація

У статті проаналізовано проблеми, які виникають під час навчання у здобувачів освіти економічних спеціальностей, зокрема: обмеженість власної лексичної складової, незнання професійної термінології, нестача комунікативних навичок, психолого-комунікативні бар'єри. Окреслено порушення норм вживання української мови. Теоретичною основою стали праці лінгводидактів, які наголошували на тому, що ділова мова – це динамічне явище, яке фахівець постійно повинен вивчати, досліджуючи при цьому та удосконалюючи власні компетентності. Зазначено, що програма з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» має ознайомлювати студентів із основами культури професійної мови, специфікою усної і писемної форми сучасної літературної мови, скеровувати до вивчення термінології обраного фаху, сформувати навички оформлення сучасної документації та мотивувати до вдосконалення мовних та мовленнєвих компетентностей. Визначено перелік завдань, які можна використовувати під час практичних занять, з метою уникнення помилок усного мовлення. До таких завдань зокрема віднесли: запам'ятовування правильних наголосів як професійних термінів, так і слів загальноповсякденної лексики; робота з текстами, а саме: усунення лексичних помилок шляхом вибору правильного варіанту; виправлення орфографічних помилок у наведених текстах; розставлення пропущених розділових знаків у текстах офіційно-ділового, публіцистичного та наукового стилів та їх фрагментах; добір українських відповідників до слів іншомовного походження; визначення правильних закінчень у родовому відмінку іменників другої відміни; вміння перекладати українською мовою вузькогалузеву та міжгалузеву термінологію; складання та оформлення документів професійного спрямування. Важливим етапом мовної підготовки фахівців економічних спеціальностей є знання і дотримання норм сучасної української літературної мови як в усному, так і в писемному мовленні. Особливою увагою приділяється тому, що студент має усвідомити: вивчення державної мови тісно пов'язане з його особистістю та інтересами, а не з методами і засобами навчання, які використовує викладач.

Ключові слова: *норми сучасної літературної мови, усне професійне мовлення, професійна культура, культура професійного мовлення, мовна підготовка студентів, засоби навчання.*

Alena KOVALENKO

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the department of Department of Ukrainian and Foreign Languages, Odessa State Agrarian University

Antonina KHANETSKAYA

Senior lecturer of the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Odessa State Agrarian University

PROBLEMS OF TEACHING THE DISCIPLINE «UKRAINIAN FOR PROFESSIONAL PURPOSES» FOR STUDENTS OF ECONOMIC SPECIALTIES AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Kovalenko O. A., Khanetskaya A. O. Problems of teaching the discipline «Ukrainian for professional purposes» for students of economic specialties at higher education institutions. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2021. Volume 6. № 4, pp. 140–140.

Abstract

The article analyzes the problems that arise when teaching students of economic specialties, in particular: limited lexical components, ignorance of professional terminology, lack of communication skills, psychological and communicative barriers. Violation of the norms of the Ukrainian language use is outlined. The theoretical basis was the work of linguistic didactics, who emphasized that business language is a dynamic phenomenon that a specialist must constantly study, while researching and improving their own competencies. It is noted that the program in the discipline "Ukrainian for professional purposes" should acquaint students with the basics of professional language culture, the specifics of oral and written modern literary language, direct to study the terminology of the chosen specialty, develop skills in modern documentation and motivate to improve language and speech competencies. A list of tasks that can be used during practical classes to avoid errors is identified. Such tasks included: memorizing the correct accents of both professional terms and words of common vocabulary; work with texts, namely: elimination of lexical errors by choosing the right option; correction of spelling errors in the given texts; placement of missing punctuation marks in texts of official business, journalistic and scientific styles and their fragments; selection of Ukrainian equivalents to words of foreign origin; determining the correct endings in the genitive case of nouns; ability to translate narrow and interdisciplinary terminology into Ukrainian; preparation of professional documents. An important stage of language training of specialists in economic specialties is the knowledge and observance of the modern Ukrainian literary language norms in both oral and written speech. It is also pointed out that students should be aware that studying the state language is closely related to their personality and interests, and not to the methods and teaching aids used by the teacher.

Keywords: norms of modern literary language, oral professional speech, professional culture, culture of professional speech, language training of students, teaching aids.

JEL classification: A22; I25

Вступ

Вільне володіння державною мовою у професійній діяльності є дуже важливим для сучасного спеціаліста. Якщо будемо говорити про фахівців економічної сфери, то вимоги до них є досить високими. Затребуваний спеціаліст має досконало володіти українською мовою, як усно, так і письмово, вміти презентувати себе як професіонала, застосовуючи ораторські здібності, оперувати термінологією свого фаху, вміти оформлювати найбільш уживану документацію та багато іншого. Курс «Українська мова професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей спрямований також на розвиток комунікативних компетенцій, адже мовно-мовленнева компетенція є незамінним каталізатором у підготовці спеціалістів, які мають стати носіями літературної мови в обох формах її існування. Предмет курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» для економічних спеціальностей у закладах вищої освіти є надзвичайно складним і багатограним, як і їхня професійна мовленнева діяльність.

Розроблена програма з дисципліни має ознайомлювати студентів із основами культури професійної мови, вивчити специфіку усної і писемної форми сучасної літературної мови, навчити оперувати термінологією обраного фаху, сформувати навички оформлення сучасної документації. Предметом і метою курсу має стати мовленнева діяльність, а не теоретичні знання. Саме тому матеріал навчальної дисципліни має

викладатися після отримання певної бази з фахових дисциплін, які впливають на формування лексичного запасу здобувача, шляхом вивчення вузькоспеціальної та міжгалузевої термінології. Також під час навчання слід використовувати не лише лінгвістичну літературу, а й науково-технічну.

Відповідно до умов кредитно-модульної системи навчання, яка є провідною у закладах вищої освіти, методика викладання навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» передбачає такі форми навчання як лекції, практичні заняття та самостійна робота.

Лекційний курс формує у здобувачів теоретичну основу, яка допомагає при засвоєнні практичних завдань та є мотиваційним фактором, спрямованим на опанування науковими знаннями.

Практичні заняття допомагають опрацювати основний та додатковий матеріал з тем, які вивчаються. Вони передбачають виконання вправ з використанням різних типів словників, підготовку відповідей до усних та письмових запитань, складання різних видів ділових документів (за заздалегідь підготованими зразками), виправлення помилок у власних письмових роботах та працях своїх колег, підготовку виступів для опанування мистецтвом презентації, перекладу наукової статті та написання до них анотацій, відгуків та рецензій як основних жанрів наукових досліджень.

Самостійна робота з навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» має сформувати у майбутніх спеціалістів уміння знаходити інформацію, оперувати нею у певних ситуаціях, працювати із термінологічними словниками та фаховими навчальними посібниками, швидко орієнтуватися в новому матеріалі.

Для виконання всіх вищезазначених типів робіт здобувачам надається методичне забезпечення, яке передбачає практикуми, тести для поточного та модульного контролю, додатковий перелік питань до практичних занять, які слід заздалегідь підготувати в усній формі.

Дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» має сформувати у студентів прагнення до підвищення престижу української мови як державної, тим самим створивши умови для засвоєння глибоких знань з української мови професійного спрямування.

У процесі вивчення дисципліни студенти зіштовхуються з низкою проблем, такими як: обмеженість власної лексичної бази, мала кількість практики, незнання професійної термінології, нестача комунікативних навичок, психологічні бар'єри. Все це негативно впливає на формування майбутніх компетенцій спеціаліста.

На практичних заняттях з дисципліни варто застосовувати системи вправ для швидкого й ефективного засвоєння термінологічних одиниць і основних понять курсу, формування навичок використання мовних засобів для висловлення власних думок та позицій українською мовою. Велику увагу надавати ознайомленню з культурою мови та мовлення, мистецтвом презентації та основам ораторського мистецтва [1].

Питанню викладання української мови в закладах середньої освіти присвячено набагато більше праць, ніж у закладах вищої школи. Маємо зауважити, що процес викладання української мови у закладах вищої освіти не може відбуватися за тією ж методикою, що й у середній школі. На жаль, проблематика, яка досліджується в працях подібного типу, є також обмеженою. Їхні дослідження стосуються кола проблем, які виникають у процесі формування та розвитку мовної особистості. Також вони обговорюють і роль викладача, який має теж досконало володіти мовними компетенціями. Адже саме викладач повинен сформувати у здобувачів уміння мислити, розуміння сутності ідей та концепцій та на основі цього займатися пошуками необхідної інформації, яку він зможе застосовувати на практиці. Слід зазначити, що у вищій школі використовується споглядальне та відтворювальне навчання. Здобувачі вищої освіти мають спочатку сприйняти матеріал від лектора, а потім відтворити його на практичних заняттях. Але такий спосіб вивчення матеріалу не є ефективним для формування компетентностей майбутнього спеціаліста. Подібна практика застосовується у закладах

середньої освіти і там вона має місце, оскільки учні ще не можуть повноцінно сформулювати власне бачення з приводу того чи іншого питання. Для закладів вищої освіти слід на кожному практичному занятті вчити здобувачів використовувати засвоєний теоретичний матеріал в конкретних ситуаціях. Наприклад, після конспектування відповідної лекції чи самостійного опрацювання додаткового матеріалу вимагати аналіз цих праць та перспективи їх застосування, оскільки у професійній діяльності може не бути стандартних ситуацій.

У процесі дослідження порушеного питання послуговувалися працями таких видатних вчених: О. Селіванової, Л. Струганець, Ф. Бацевича, О. Біляєвої, М. Вашуленка, Л. Мацько, Л. Мірошниченко, Л. Паламар, О. Пономаріва, М. Пентиліук, О. Семенов, Л. Скуратівського, А. Мазура, Н. Тимошук, Т. Дущенко та ін.

Автори говорять про те, що для виконання своїх професійних обов'язків людина повинна володіти цілим комплексом компетенцій, не тільки мовними, а й соціокультурними та креативними, адже «оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із засвоєння певної суми загальних і професійних знань, а також оволодіння основними засобами розв'язання професійних завдань» [2].

Для ефективної професійної діяльності важливі такі креативні якості особистості: інтелектуально-креативні (дивергентне мислення, інтуїція, здатність до перетворень); мотиваційно-креативні (зацікавленість, потреба в самореалізації, творча позиція); комунікативно-креативні (здатність мотивувати творчість інших, акумулювати творчий досвід) [3].

Отже, сукупність всіх цих якостей сприяє формуванню компетентного і творчого спеціаліста.

Мета дослідження

Формування цілей статті – здійснити аналіз особливостей процесу навчання студентів-економів; визначити найпоширеніші помилки, які можуть заважати становленню професіонала, та знайти шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Мовна компетенція складається з трьох блоків: мовні, мовленнєві та комунікативні компетенції. Професійна мовно-мовленнєва компетенція за О. М. Шахнаровичем [4] включає в себе такі структурні компоненти:

- Лексична компетенція – полягає в збагаченні свого словникового запасу та доречному використанні лексичних засобів.

- Фонетична компетенція – полягає в правильній вимові всіх звуків та звукосполук ділової мови, дотриманні орфоепічних норм, володінні інтонаційними засобами виразності мовлення (тембр, темп, сила голосу тощо).

- Граматична компетенція – правильне вживання граматичних форм літературної мови відповідно до законів та норм граматики, наявність корекційних навичок щодо правильного вживання граматичних форм.

Формування професійної мовнокомунікативної компетенції передбачає:

- досконале володіння сучасною українською літературною мовою;
- добір лексичних та синтаксичних одиниць в межах певних стилів і жанрів, що співвідносяться з певним місцем, часом, обставинами тощо;

- знання етикетних формул і вміння ними користуватись у професійному спілкуванні;

- вміння працювати з різними формами та видами повідомлень/текстів;

- вміння опрацьовувати різнотипну інформацію і оперувати нею;

- вміння орієнтуватись в комунікативних ситуаціях, миттєво реагувати на повідомлення та своєчасно приймати необхідні рішення.

Сукупність таких мовленнєвих знань, вмінь та навичок сприяють утворенню мовленнєвої компетенції сучасного фахівця. Також у працях авторів зазначено, що сучасна ділова документація – явище не стало, постійно з'являються нові доповнення та

уточнення [5]. Саме тому майбутні фахівці мають бути ознайомлені з усіма моментами, які знадобляться їм у професійній діяльності.

Під час проведення практичних занять неодноразово було встановлено, що студенти нехтують нормами сучасної літературної мови, а така поведінка призводить до зниження мовної компетентності фахівця [6]. Затребуваний професіонал має вільно володіти засобами мови, вдало їх застосовувати у проблемних ситуаціях, вживати лексичні засоби, які допоможуть досягти комунікативної мети [7].

Мовну базу майбутніх професіоналів слід формувати впродовж усього терміну навчання у закладі вищої освіти. Щоб досягти високого рівня мовної культури, треба виховувати у студентів любов до державної мови, вимагати від них постійно здійснювати аналіз та удосконалення власної лексичної бази [8].

Мовленнєва компетенція студентів ефективно утворюється завдяки техніці розвитку критичного мислення. Саме тому використання дебатів та бесід як методів навчання, що допомагають полегшити засвоєння нових тем, спонукають студентів до пошуку нової інформації та поглиблення знань, сприяють розвитку не лише комунікативних, а й інтелектуальних здібностей. Вміння зрозуміти широкий спектр складних і довгих текстів, розпізнавати приховане значення. Може висловлюватись вільно і безпосередньо, без особливих труднощів з підбором слів і виразів. Може використовувати мову гнучко та ефективно для соціальної, наукової і професійної діяльності. Може створювати чіткий, добре структурований, детальний текст на складні теми, демонструючи володіння організаційними моделями, засобами зв'язку та об'єднанням елементів тексту [9].

Для того, щоб цього досягти, необхідно опанувати всі види мовних норм (лексичні, орфоепічні, граматичні, орфографічні, пунктуаційні) як в усному, так і в письмовому мовленні [10]. З метою забезпечення викладання дисципліни на високому рівні слід послуговуватися різними засобами навчання, не обмежуватися лише підручником. Для представлення теоретичного матеріалу можна використовувати мультимедійні презентації, щоб активізувати одразу два канали сприйняття інформації, для перевірки знань можна використати комп'ютер як технічний засіб.

Дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» має практичне спрямування для студентів економічних спеціальностей. Саме тому на заняттях можна використовувати різнопланові завдання.

1. Запам'ятовування найпопулярніших випадків наголосу слів: одина́дцять, двана́дцять, чотирна́дцять, ші́стдесят, сі́мдесят, ві́сімдесят, прине́сті, привезті́, принесла́, не́сті, везті́, пишу́, сиджу́, роблю́, творю́, пі́ду, кажу́, зібра́ння, посла́ння, завда́ння, написа́ння, званн́я, знанн́я, сантимéтр, децимéтр, мілімéтр, кіломе́тр, інжене́рія, аристокра́тія, демокра́тія, бюрокра́тія, діало́г, поліло́г, по́каз, ана́лог, при́ріст, сере́дина, багаторазо́вий, нові́й, експе́рт, завчасу́, товстíй, різкі́й, за́вжди і завждí, алфа́віт і алфаві́т, ви́года і вигóда.

Крім слів загального користування звертаємо увагу й на термінологію економічного фаху: фольга, генезис, індустрія, гіпотеза, чорнослив, ринкова економіка, макроекономіка, мікроекономіка, валовий, оптовий, витрати.

Після засвоєння акцентологічних норм варто провести усне опитування або ж словниковий диктант з обов'язковим визначенням наголошених літер.

2. Робота над реченнями/текстами з лексичними помилками, аби студент одразу записував правильний варіант замість неправильного: *порушити питання*, а не підняти питання, *здобути освіту* замість отримати освіту, *навчальна література*, а не учбова література, *набути досвіду*, а не отримати досвід.

3. Вживання правильних конструкцій з прийменниками : *відвідати у справах*, а не відвідати по справах, *заходи щодо забезпечення*, замість заходи по забезпеченню, *іти вулицею*, а не іти по вулиці, *не під силу замість не по силам*, *стосовно роботи чи щодо роботи*, а не по відношенню до роботи.

4. Близьким до попереднього завдання є сформування навички у здобувачів здійснювати правильний переклад конструкцій з російської на українську мову, уникаючи проблемних питань із прийменниками: *принять во внимание* – *взяти до уваги*, *принять к сведению* – *взяти до відома*.

5. Завдання з пропущеними розділовими знаками, які студент повинен самостійно розставити. Для таких завдань найчастіше наводяться складнопідрядні речення або ж прості, ускладнені відокремленими членами речення та реченням з різними типами зв'язку, які можуть бути в текстах офіційних документів, іноді можуть наводитися частини документів, в яких треба попрацювати над пунктуацією:

Ми , що нижче підписалися , діючи від імені вищого органу, погоджуємось на всі вищезазначені умови.

Оглянувши стан майна в школі , комісія відзначає , що майно в результаті тривалої експлуатації стало непридатним і підлягає списанню.

6. Редагування текстів публіцистичного, наукового та офіційно-ділового стилів з орфографічними помилками. В завданнях такого типу студентам необхідно переписати текст, виправивши неправильно написані терміни та записати їх відповідно до правописних норм:

«Менеджмент являє собою складне соціально-економічне, інформаційне і організаційно-технологічне явище, процес діяльності, який має справу зі зміною станів, якостей об'єкта, що передбачає наявність певних тенденцій і етапів. Звідси він пов'язаний з закономірностями і принципами, які складають предмет будь-якої науки. Тут і генезис, і еволюція, і різкі скачки, і тупикові ситуації, і цілепокладання, і надія. Менеджмент включає знання, навички, вміння, прийоми, операції, процедури, алгоритми впливу через мотивацію, т. Е. Все те, що входить в поняття соціальних і людських технологій»

7. Вправи, в яких треба добирати українські відповідники до слів іншомовного походження: біографія – життєпис, дистанція – відстань, дифтонг – двозвук, журнал – часопис, менеджмент – управління, процент – відсоток, раціонально – доцільно, фіаско – невдача, фон – тло, фонтан – водограй.

8. Завдання на визначення закінчень іменників другої відміни чоловічого роду у родовому відмінку –у/-ю, -а/-я: гра́ма, кілогра́ма, фúнта, а не гра́му, кілогра́му, фúнту; Льво́ва, Ха́ркова, Ки́єва, а не Льво́ву, Ха́ркову, Ки́єву; вокза́лу, гурто́житку, інститúту, ко́леджу, ліце́ю, а не вокза́ла, гурто́житка, інститúта, ко́леджа, ліце́я.

Компетентний фахівець економічної сфери повинен мати обов'язкову мовну підготовку [11]. Існує оманливе твердження, що економісти працюють із цифрами і їм не обов'язково вільно володіти мовою та дотримуватися мовно-стилістичних норм. Така думка виникла через поверхневі знання про цю сферу діяльності. Насправді жодна галузь людської діяльності не позбавлена людського спілкування, просто це виражено більшою чи меншою мірою [12]. Така ситуація і серед економістів. Так, не кожен фінансист має пряму спілкуватися із клієнтами, але кожен має спілкуватися із колегами і для забезпечення робочого процесу йому слід правильно і точно доносити свою точку зору та пропозиції, щоб досягати комунікативної мети.

Висновки та перспективи подальших розвідок

У результаті вивчення курсу та матеріалу курсу «Української мови за професійним спрямуванням» студенти повинні вміти працювати на високому професійному рівні над текстами, виправляти лексичні, орфографічні та пунктуаційні помилки; вміти перекладати українською мовою окремі терміни і фахові тексти; застосовувати вміння усного та писемного фахового мовлення в різних ситуаціях українською мовою; вміти складати та оформлювати тексти документів професійного спрямування, спілкуватися державною українською мовою як на заняттях так і в професійній діяльності. Крім того, студенти мають вирізняти нормативне і ненормативне наголошування слів, добирати україномовні відповідники до запозичених термінів, запобігати проникненню калькування у власне мовлення, обирати правильні стилістичні форми. Мовно-

комунікативна компетентність майбутнього фахівця є показником засвоєння ним мовної освіти, що пов'язана з його особистістю та інтересами.

Список літератури

1. Кретова О. І. Проблема професійного мовлення соціального працівника у контексті його професіоналізму. *Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 травня 2003 р. Ужгород: Мистецька лінія, 2003. С. 168-171.
2. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: навч. посібн. К.: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
3. Огієнко І. Наглядна таблиця милозвучності української мови : Для школи і самонавчання. Рідна мова. К. : Наша культура і наука, 2010. 436 с.
4. Шахнарович А. М., Графова Т. А. Экспериментальное исследование реализации эмотивности в речевой деятельности. Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности. М.: Наука. 1991. С. 99-114.
5. Тоцька Н. Засоби милозвучності української мови. Урок української. 2003. № 10. С. 29-32.
6. Державна національна програма „Освіта”: Україна ХХІ століття. К., 1994. 62 с.
7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Науковий редактор українського видання проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
8. Сергеева Л. М. Розвиток комунікативної культури на уроках основ менеджменту у вищому професійному училищі. Професійна освіта: теорія і практика. Харків, 1998. № 1-2 (7-8). С. 92-100.
9. Сагач Г. Становлення духовно-інтелектуальної особистості студентів гуманітарного профілю засобами красномовства. Педагогіка і психологія професійної освіти. Львів, 1998. № 4. С. 77-86.
10. Семенов О.М. Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів: теорія і практика. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2015. 324 с.
11. Сербенська О. А. Культура усного мовлення : практикум : Навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.
12. Пономарів О. Культура слова : мовностилістичні поради : Навч. посібн. К. : Либідь, 1999. 240 с.

References

1. Kretova, O. I. (2003). «The problem of professional speech of a social worker in the context of his professionalism». *Aktual'ni problemy profesijnoi pidhotovky fakhivtsiv sotsial'noi roboty v Ukraini i za rubezhem* [Actual problems of professional training of social work specialists in Ukraine and abroad]. *Proceeding of intern. scientific-practical Conf, May 5-6, 2003. Uzhhorod: Art Line, 2003. pp. 168-171.*
2. Mats'ko, L. I., Kravets', L. V. (2007). *Kul'tura ukrains'koi fakhovoi movy*. [Culture of the Ukrainian professional language]. VTs «Akademii». Kyiv. Ukraine.
3. Ohienko, I. (2010). *Nahliadna tablytsia mylozvuchnosti ukrains'koi movy: Dlia shkoly i samonavchannia. Ridna mova*. [Visual table of melodiousness of the Ukrainian language: For school and self-study. Native language]. *Nasha kul'tura i nauka*. Kyiv. Ukraine.
4. Shahnarovich A. M., Grafova T. A. (1991). *Jeksperimental'noe issledovanie realizacii jemotivnosti v rechevoj dejatel'nosti. Chelovecheskij faktor v jazyke: Jazykovye mehanizmy jekspressivnosti*. [Experimental study of the realization of emotionality in speech activity. The human factor in language: Linguistic mechanisms of expressiveness]. *Nauka*, pp. 99-114.
5. Tots'ka, N. (2003). «Means of melodiousness of the Ukrainian language». *Urok ukrains'koi*. № 10, pp. 29-32.
6. *Derzhavna natsional'na prohrama «Osvita»: Ukraina KhKh1 stolittia*. (1994). [State National Program "Education": Ukraine of the XXI century].
7. *Zahal'noievropejs'ki Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia*. (2003). [Pan-European Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Assessment]. Nikolaieva, S. Yu. (ed.). Lenvit. Kyiv. Ukraine.
8. Serhieieva, L. M. (1998). «Development of communicative culture in lessons of basics of management in higher vocational school». *Profesijna osvita: teoriia i praktyka*. Kharkiv, № 1-2 (7-8), pp. 92-100.
9. Sahach, H. (1998). «Formation of the spiritual and intellectual personality of students of the humanities by means of eloquence». *Pedahohika i psykhohihiia profesijnoi osvity*. L'viv, № 4, pp. 77-86.
10. Semenov, O.M. (2015). *Profesijna komunikatyvna pidhotovka majbutnikh iurystiv: teoriia i praktyka*. [Professional communicative training of future lawyers: theory and practice]. Published by Sumy State Pedagogical University. A.S. Makarenko. Sumy. Ukraine.
11. Serbens'ka, O. A. (2004). *Kul'tura usnogo movlennia: praktykum*. [Culture of oral speech: workshop]. Tsentr navchal'noi literatury. Kyiv. Ukraine.
12. Ponomariv, O. (1999). *Kul'tura slova: movnostylistychni porady*. [Culture of the word: linguistic and stylistic advice]. Lybid'. Kyiv. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2021 р.